

КАК СЕ ВЪЗПРИЕМА ЕС ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА?

Доц. д-р Мария Стойчева, доц. д-р Стелиян Димитров

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Статията ще разгледа някои налагащи се промени в целите и инструментите на реализацията на регионалната политика през призмата на възприятието на Европейския съюз сред гражданите и местните общности като фактор както за новите подходи в нейната реализация, така и като инструмент за приобщаването им към европейските идеи и ценности. Развитието на европейския проект все повече се поставя в зависимост от процеса на стесняване на дистанцията (често определяна и като пропаст) между европейските институции и гражданите. Тази цел се поставя сред приоритетите за осъществяването на промяната в настоящия политически и социален контекст и за всички политики на ЕС, които имат въздействие върху възприемането на Европейския съюз - такъв, какъвто е сега, и такъв, какъвто иска да бъде в бъдеще. Регионалната политика на ЕС заема мястото на най-мащабната и в този смисъл с най-голямо въздействие политика през настоящия програмен период и затова въпросът, поставен в заглавието на статията, за нас е неотделим от преосмислянето на промените в нея. За нас въпросът „Как се възприема ЕС през призмата на регионалната политика?“ е важна отправна точка за анализ на обхвата на промяната, както и за утвърждаване на разбирането и усещането на европейския проект като „собственост“ на европейските граждани.

Чрез разглеждането на тази тематика се прави опит да се подложат на дискусия някои основни въпроси, свързани с това как чрез втората по обем на генерираните разходи политика¹ в рамките на ЕС, се формират определени модели на възприемане на Общността и как същите тези модели се отразяват върху ефективността на прилагането на различните, но унифицирани регионални политически инструменти в различните категории региони и териториални единици, явяващи се обект на тази политика. Чрез повдигането на тези въпроси целим да адресираме съществуващия „изследователски вакуум“ по отношение ролята и значението на тези представи в интерпретирането и прилагането на интегрирания инструментариум на регионалната политика на ЕС в субевропейските пространства.

¹ http://europa.eu/legislation_summaries/regional_policy/index_en.htm

Регионалната политика като успешна, налагаща се политика на ЕС

Регионалната политика на Общността възниква в средата на 70-те години и е свързана с процеса на разширяване: с Дания, Ирландия и Обединеното кралство от началото на 70-те години и по-късно с Гърция, Испания и Португалия. Като важно основание за създаването ѝ е коригиране на регионалните и структурни дисбаланси, които тогава са налице в Общността². Според Manzella и Mendez създаването на европейската регионална политика представлява за Европейската комисия повече от компенсаторен механизъм. В Доклада на Европейските общности върху регионалните проблеми (1973) категорично се заявява, че Общността не би имала значение за хората, ако те имат много различни стандарти на живот и ако имат основание да се съмняват във волята за подобряване на условията на живот на гражданите³. През последните три десетилетия европейската регионална политика се превръща в една от основните области на действие на ЕС. Често регионалната политика се представя като един от случаите на успешни политики на ЕС с акцент върху значителния положителен ефект върху растежа на европейските региони. Посочват се многобройните проекти (десетки хиляди), които са финансирани в рамките на регионалната политика през годините във всяка държава - членка на ЕС, ползите за гражданите и бизнеса. Това са проекти в многостранни области, които създават милиони нови работни места, водят до построяването на хиляди километри стратегически транспортни съоръжения, енергийни и широколентови връзки, инвестиции в изследователска дейност и иновации, малки и средни предприятия и предприемачество, проекти за нови решения в областта на възобновяемите енергийни източници и енергийната ефективност, съхраняване на културното наследство и природни дадености, подкрепа на растежа в обезлюдени територии и още много области.

Особена роля се отдава на регионалната политика и в справянето с финансовата криза от 2008 г. Отчита се, че в периода 2007-2012 г. Европейският регионален фонд за развитие създава близо 600 000 работни места, като пряко въздействие на регионалната политика без други допълнителни фактори, осъществява инвестиции в 200 000 проекта за малки и средни предприятия и в 80 000 проекта за новостартиращи предприятия, освен това финансира 22 000 проекта в сътрудничеството между наука и бизнес и предоставя широколентова връзка за над 5 милиона граждани⁴. В този период се утвърждава виждането за регионалната политика като инвестиционен механизъм, особено в контекста на срива в публичните инвестиции.⁵ Инвес-

² Commission of the European Communities (1973) Report on the Regional Problems of the Enlarged Community, COM (73) 550 def, Brussels

³ Пак там, 12-13.

⁴ The European Union Explained: Regional policy, Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2014, http://europa.eu/pol/index_en.htm; <http://europa.eu/!bY34KD>

⁵ По думите на комисаря по европейска политика за съседство и преговори по разширяване от 2014 г. Йоханес Хан, който посочва данни за намаляване на публичните инвестиции в ЕС като цяло с 20% в периода 2008-2013 г., като в някои страни като Гърция, Испания и Ирландия - със 60%.

тициите на ЕС в рамките на европейската регионална политика днес представляват голямата част от публичните инвестиции в някои държави членки, като например в Словакия те съставляват над 90%⁶. Така благодарение на регионалната политика се предотвратява тоталният срив в публичните инвестиции в най-тежкия период от кризата, като европейските инвестиции в рамките на регионалната политика представляват за някои от държавите членки най-значимата част от публичните инвестиции.

Независимо от тези успехи, в дебата относно бъдещето на регионалната политика се изтъкват и противоречиви данни, които сочат, че намаляването на регионалните диспаритети остава трайно ограничено⁷. Тенденция е намаляването, дори спирането, на процеса на регионална конвергенция (Fagerberg and Verspagen, 1996; Carpien *et al.*, 1999). Резултатите също сочат, че икономическото въздействие от европейската регионална „подкрепа“ е много по-значително в по-развита в икономическо отношение среда, като с това се акцентира върху значението на съпътстващите политики, които водят до подобряване на рецептивната способност на средата в най-широк възможен смисъл. В този смисъл една от основните цели на регионалната политика, а именно икономическата и социална кохезия, не се постига.

Какво е въздействието на регионалната политика върху развитието на интеграцията и Европейския съюз?

Нарастването на ролята на регионалната политика сред политиките на ЕС отразява оценката на въздействието ѝ с оглед постигането на основните цели в различни периоди от развитието на европейския интеграционен процес. Това става особено осезаемо и значимо в контекста на разширяването на ЕС в последните 20 години и отразява контекст, в който въпросите на икономическата и социална кохезия стават въпроси с високо политическо значение във визията за развитието на Съюза. В този смисъл регионалната политика се приема като водещ инструмент, тъй като тя обхваща всички региони на ЕС, включително и градовете, с цел насърчаване на икономическия растеж и подобряване качеството на живот на хората. Според Thielemann (2002) ефектът на регионалната политика се изразява в концепцията за европеизация на националните регионални политики и с това превръщането на европеизацията на националните политики, процеса на правене на политики и на националните институции на управлението в устойчив и траен процес (Thielemann 2002). Не на последно място, регионалната политика често се представя като реален и ефективен израз на солидарност в рамките на ЕС с фокуса си върху по-слабо развитите региони.

Освен като инструмент за въздействие регионалната политика отразява също и определени влияния, които се проектират върху нейното оформяне и дизайн като набор от инструменти, както и в процеса на из-

⁶ http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-412_en.htm

⁷ European Commission (2001), Second Report on Economic and Social Cohesion. Luxembourg: OOEPEC.

пълненството ѝ в национален и регионален контекст. Държавите членки не са единствено обекти на европеизацията, но също действат като субекти, които активно въздействат на развитието на концепцията за регионалната политика на европейско равнище. Това въздействие на националните политики и на държавите членки върху формирането на регионалната политика може да се разглежда като двустепенен процес. То намира израз както в рецепцията на европейските политики и програми в национален или регионален контекст, така и в проекцията на националните предпочитания на европейско равнище. Значителното нарастване на тежестта на регионалната политика в бюджета на ЕС от 70-те години до днес⁸ е резултат от този двустранен процес на балансиране на интереси, на възможности за въздействие и на възприемане на взаимността на ползите от реализирането ѝ.

Какви са факторите, които ограничават ефективността на регионалната политика?

Критичните виждания относно възможността за въздействие на регионалната политика съпътстват развитието и процесите на формирането ѝ от средата на 70-те години. Когато Европейският регионален фонд за развитие е създаден в средата на 70-те години, той функционира преди всичко като инструмент в ръцете на националните правителства. Известно е изказването на тогавашния германски канцлер Хелмут Шмит за това, че в регионалната политика няма много от интересите на Общността и че тя „стои твърдо в ръцете на националните правителства“ (Manzella & Mandez 2009: 3).

Обосновката на необходимостта от такава политика е, от една страна, свързана с разширяването от началото на 70-те години на Европейските общности, но и с наличието на значителни регионални диспаритети. Според Thielemann (2002:43) обаче, регионалната политика не се създава първоначално като политика за намаляване на диспаритета между различните европейски региони, а по-скоро като механизъм, който да компенсира дисбаланса в приноса на държавите членки към бюджета на ЕС. Така още от самото начало се залагат две логики във формулирането и осъществяването на регионалната политика - от една страна, това е логиката на политиката като инструмент за развитие на регионите и от друга, като компенсаторен механизъм за поемане на тежестта от процеса на европейска интеграция между държавите членки.

В последните години сериозни критични мнения се изказват в академичния и политически дискурс относно недостатъчния фокус на регионалната политика върху растежа и превръщането ѝ в политика „за всичко“ без ясна мисия и цели. Според Manzella и Mendez това е сред ключовите критики в дебата за реформата на регионалната политика от 2003-2004 г. Към това

⁸ Европейската регионална политика е най-големият самостоятелен дял от бюджета на ЕС за 2014-2020 (€351.8 милиарда от общо €1082 милиарда). (The European Union Explained: Regional policy, Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2014).

се добавят критики относно изключително сложния и бюрократичен начин на администрирането ѝ и неадекватността на политическите инструменти, прилагани в рамките на регионалната политика.

Дебатите относно реформата в регионалната политика и градските политики преди оформянето на рамката ѝ за настоящия програмен период се определят от промени в концепцията за перспективите на растежа на ЕС и стратегическото виждане за „Европа 2020“ и от анализа на географското въздействие на глобалната финансова криза от 2008 г. върху ЕС. Все повече в политическия дискурс се налага рамка, в която регионалната политика се приема като един от най-конкретните начини за подобряването на живота на обикновените граждани и за осъществяване на стратегическите цели на ЕС като създаването на нови работни места, растеж и инвестиране в бъдещето. В тази нова рамка на политиките на ЕС регионалната политика се разбира като инвестиционен инструмент, а не като инструмент за субсидиране за преодоляване на регионалните диспаритети. Според McCann това е промяна, която се обосновава от огромните промени в европейските региони, но и от промени в мисленето, анализа и разбирането за въздействието ѝ (McCann 2015). Особено значение в този процес на реконцептуализация обаче имат две други гледни точки и съвременни акценти. Става дума, от една страна, за някои съществени стъпки в разбирането на пространствената икономика, икономическата география и политиката на развитие и от друга страна – за многообразието и хетерогенността на европейския контекст.

Териториална специфика на ЕС

Факт е, че понастоящем ЕС представлява нехомогенно териториално образование, включващо в своите предели различни като история, култура, природен и социално-икономически потенциал страни и региони, чиито различни скорости на развитие се явяват основен **задържащ** фактор, лимитиращ растежа, оказващ негативно влияние върху протичащите социални и икономически процеси, в резултат от което се наблюдават почти повсеместни **вътрешнорегионални и междурегионални диспаритети**. Последните допълнително **фрагментират европейското икономическо и политическо пространство**, което ги прави ключов обект на общоевропейските стратегически политики, съществена част от които се отнасят именно до териториалните аспекти на социално-икономическото сближаване и редуцирането на тези значителни диспропорции в развитието.

Как следва да разбираме регионалната политика на ЕС?

Регионалната политика като цяло представлява комплексен политически процес, който служи като основа на вземането на решения, определящи развитието на дадена териториална единица, независимо от нейния таксономичен ранг и място.

Спецификата на регионалната политика се определя преди всичко от обстоятелството, че независимо от инструментариума, който същата

включва и дефинира, обектът на нейното прилагане представлява винаги уникална природно-социална система, формирана в определена част от пространството. С други думи, за разлика от стандартните политически процеси, насочени към коригиране, инициране или управление на дадени обществени процеси, при регионалната политика обектът на въздействие е лимитиран и силно зависи от териториалните съчетания на наличните природни условия и ресурси и създадените на тяхна основа общественоекономически отношения.

Характерното при регионалната политика на ЕС, е че същата включва в значителна степен унифициран инструментариум с интегриран и комплексен характер, който се прилага, от една страна, на базата на предварително дефинирана регионализация (т.е. целево райониране), а от друга - чрез постигнати конкретни договорености (по единен модел) с националните правителства във формата на т.нар. споразумения за партньорство.

Какъв е стандартният цикъл на развитие на територията, базиран на регионалната политика?

Основните стратегически политически документи на ниво ЕС, в т.ч. стратегия „Европа 2020“, изрично посочват необходимостта за интегрирано решаване както на социалните, икономическите и екологичните измерения на регионалното развитие, така и предизвикателството да се постигнат конкретни цели в политиката за сближаване на регионите ⁹.

Развитието и управлението на територията е изключително сложен и пространствено детерминиран процес. Той се задвижва и определя, от една страна, въз основа на наличните условия и ресурси в рамките на дадена териториална единица, а от друга - вследствие на желанията и очакванията на хората, изразени чрез провежданата регионална политика и свързаната с нея стратегическа и планова рамка, които съответно се конкретизират чрез разработени и приложени модели за устройство на територията.

Логиката и спецификата на тези процеси до голяма степен изискват изграждане и използване на адекватна система за анализ, управление и мониторинг на развиващите се и взаимодействащи си природни и социално-икономически системи. Тази система следва да осигури както навременна и задълбочена информация за тяхното пространствено и функционално поведение, така и да позволява формулирането на адекватна политика за планиране и управление на територията. Именно такъв тип система представлява системата за програмиране и стратегическо планиране на регионалното развитие, чрез която регионалната политика на ЕС се прилага в конкретния териториален контекст, в рамките на единиците, които се явяват обект на тази политика или на отделни нейни аспекти.

⁹ Виж: http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs_2009/pdf/complet_en.pdf; http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs_2009/pdf/annex3_en.pdf
http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs_2009/pdf/annex2_en.pdf

В центъра стои „регионалното население“, т.е. общността, формирана в рамките на конкретната територия?

По принцип даден регион от съответно йерархично ниво не може да се разглежда откъснато и независимо от хората, живеещи в него, което определя съществуването на силна връзка между социалното, икономическото и териториалното развитие. Териториалното развитие влияе върху хората в даден регион, както и обратно. Взаимната зависимост и взаимното влияние на населението и пространството е основен фактор за териториалното развитие. Съществуват редица теоретични концепции, опитващи се да обяснят взаимовръзката между социално-икономическите и териториалните аспекти, наблягащи обикновено върху два ключови въпроса:

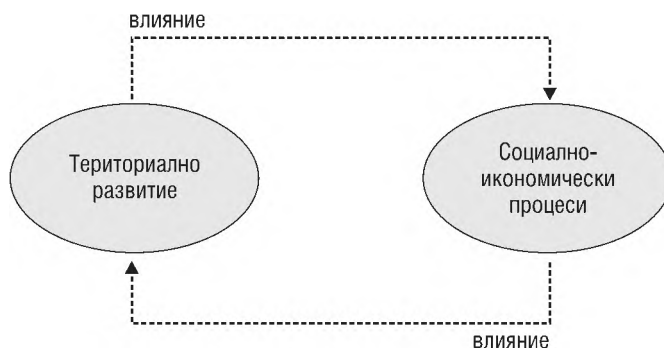
- 1) Как пространството (регионите) влияе върху условията за живот и дейност на хората? и
- 2) Как хората променят пространството?

В този контекст Намт (1982) дефинира две основни взаимовръзки:

- пространството като резултат от социално-икономическите процеси (първият въпрос) и
- социално-икономическите процеси като резултати от пространството (вторият въпрос).

Намт заключава, че социалната, икономическата и териториалната организация на хората са взаимосвързани и взаимно обусловени. За динамиката на тези процеси е характерно следното: **както социално-икономическите процеси формират и променят пространството и неговите характеристики (условия), така и инфраструктурата на пространството (териториалното развитие) влияе върху социално-икономическите процеси.** Подобни идеи се споделят и от редица други водещи изследователи в областта на регионалното развитие (Giddens, 1984; Liddle, 1991 и др.).

Посочените изследвания отразяват наличието на взаимна динамична зависимост между териториалното развитие и социално-икономическите процеси.

Взаимовръзка: териториално развитие и социално-икономически процеси

В този смисъл под „териториално развитие“ се разбира развитието на даден регион, което се изследва чрез социално-икономически анализ на природните, демографските, стопанските, инфраструктурните, екологичните и други отличителни характеристики. Под „социално-икономически процеси“ се разбира как местното (регионалното) население се формира, живее и работи в региона. В рамките на ЕС, вкл. и в нашата страна, се наблюдават големи различия по отношение на териториалното (регионалното) развитие и социално-икономическите процеси и за тези различия обикновено се използва понятието „регионален диспаритет“ (както между регионите, така и вътре в тях).

Принос на европейската регионална политика за положителна идентификация с ЕС

Както вече посочихме, съществува „изследователски вакуум“ относно ролята, значението и взаимната обвързаност на регионалната политика с нейния интегриран инструментариум и степенята на идентификация с ЕС. Много малко внимание се обръща в литературата и оценките на въздействието на европейската регионална политика върху възприятието на ЕС и процесите на формиране на идентичности в европейски контекст. Продължава да господства утилитаристки подход при разглеждането на въздействието на регионалната политика и идентификацията с ЕС. Осведомеността на обществеността за ролята и въздействието на европейската регионална и кохезионна политика също се приема като важен фактор, който е тясно свързан с относителния мащаб на интервенциите в страната, осъществявани по линия на регионалната и кохезионна политика. Водеща предпоставка остава тезата, че колкото повече индивидуални ползи има от европейската регионална политика, толкова с по-голяма вероятност е положителното възприемане на процеса на европейска интеграция. Какви и кои ползи - обективни или субективни, индивидуални или колективни - са най-тясно свързани с усещането за принадлежност към ЕС, остава въпрос, който чака да бъде изследван.

Има различни тези относно факторите, които влияят върху подкрепата на европейската интеграция. Тя представлява един аспект, но не изчерпва и не покрива значението и обхвата на „възприятието на ЕС“ през призмата на регионалната политика. Все още е устойчива тезата за влиянието на националните макроикономически фактори върху подкрепата за интеграцията, въпреки че в контекста на финансовата криза, разширяването на ЕС и процеса на задълбочаваща се политическа интеграция тя намира опровержение в поредица от икономически и политически процеси. В духа на утилитаристкия подход се предполага, че нетните получатели по-скоро подкрепят интеграцията, докато тези с по-голям нетен принос са склонни да изразяват отношение против интеграцията (Hooghe and Marks 2004). Според други автори (Belot; Binnema and Crum) образованието, професионалните умения и доходите имат като цяло положително влияние върху степенята на принадлежност към Европа /ЕС (Best et al. 2013). В същата

посока са и данните от някои изследвания на Евробарометър¹⁰. Според Нix (1998) нагласите към интеграцията са свързани с „локализацията на социалните интереси“. Приема се също, че хората не е задължително да знаят за ползите и разходите, свързани с европейската интеграция, което е свързано както с т.нар. „локализация на интересите“, така и с начина, по който резултатите и постиженията се комуникират в публичното пространство. Извън обсега на подобни изследвания и твърдения остават и други фактори като дистанцията между качеството на живот в страната и средните показатели за европейско равнище, степенята на увереност в бъдещето и визията за това бъдеще, което е тясно свързано с образа на бъдещето на ЕС като източник или бариера за подкрепата на интеграционните процеси. Не на последно място е и видимостта и осезаемостта на важни и идентифицируеми икономически резултати на регионалната политика, както и за съответствието - особено ако то е слабо - на инструментите на регионалната политика на местната регионална реалност и очаквания.

Възприемането на регионалната политика на ЕС - фактор или не за постигане целите на общността?

Независимо от факта, че динамиката и сложните взаимовръзки между териториалното развитие и социално-икономическите процеси са формулирани преди повече от три десетилетия, твърде малко са научните изследвания, които се занимават с особеностите на формираните местни общности (население), спецификата на техните социални и културни особености, включително по отношение възприятията на комплексни и важни за развитието им проблеми. Както справедливо отбелязва Stewart (2003), като цяло доминират емпирични икономически изследвания, вкл. и бизнес-ориентирани, а голяма част от количествените проучвания по отношение на социалните условия и неравенството се фокусират върху хора в бедност и/или върху социалните процеси, влияещи върху отделни групи хора или домакинства, игнорирайки условията на средата, т.е. териториалното развитие. От друга страна, регионалните проучвания и политиките за устройство на територията обикновено се основават на „твърди факти“ по отношение на регионалните особености и не включват социалните процеси, за да обяснят регионалните различия. Някои емпирични изследвания в Германия като тези, осъществявани регулярно от Института за икономика и общество в Бон (Institut für Wirtschaft und Gesellschaft, Bonn), разкриват наблюдавани регионални диспаритети по отношение на икономическата култура и културата на труд (Danielczyk, 1998).

Тези специфични изследвания показват, че от съществено значение за постигане на глобални цели като тези, които са дефинирани в рамките на Европейската регионална политика в условията на съществуващи териториални различия от различен характер, неминуемо се влияят съществ-

¹⁰ Special Eurobarometer 346 /Wave73.3 'New Europeans', 2011, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_346_en.pdf

вено и от формираните колективни модели на мислене и възприемане в рамките на отделните териториално обусловени общности от местно население. Въз основа на това могат да бъдат изведени следните закономерности от типа „причина-следствие“:

- 1) географски (местоположение, климат и др.) и дългосрочни фактори (история, религия), както и фактори като текущи политики и правосъдие, влияят върху
- 2) индивидуалните и колективните начини на мислене (манталитети) и възприятие, които може да се различават между регионите, и които се изразяват чрез
- 3) различни регионални нагласи по отношение на очакванията от дадена политика, както и по отношение на фундаментални категории като професиите, доходите, личния просперитет и т.н.
- 4) Тези нагласи на хората със сигурност влияят върху регионалната икономическа култура и културата на труд, в които индивидуалната или колективната важност на икономическата активност (работата) може да бъде по-висока или по-ниска. Тези различни култури и нагласи не могат да се покриват чрез емпирични изследвания, но може да повлияят върху
- 5) регионалната икономическа активност и производителността на труда, а оттам и върху постиганата ефективност от прилагането на дадена политика, още повече на такава, която има глобални цели, унифициран инструментариум, чрез които се търси постигането на ясно изразен регионален ефект - **т.е. регионалната политика на ЕС.**

Гореизложеното означава, че ефективността и ефикасността от прилагането на европейската регионална политика в голяма степен зависи не само от набора от т.нар. „твърди факти“, описващи диагнозата на територията, явяваща се обект на същата политика, но и от необходимостта да бъде разработен подходящ изследователски инструментариум, позволяващ да бъдат изследвани, анализирани и отчитани териториалните специфики на формираните местни манталитети и общи възприятия сред местните общности.

Използвана литература:

Bélot, C. (2002) Les logiques sociologiques de soutien au processus d'intégration européenne: Eléments d'interprétation, *Revue internationale de Politique comparée* 9(1): 11-29.

Best, H., Lengyel, G., Verzichtelli, L. (2012) *The Europe of Elites: A Study into the Europeanness of Europe's Political and Economic Elites*, OUP Oxford.

Cappelen, A. (2003) The Impact of EU Regional Support on Growth and Convergence in the European Union, in *JCMS* Volume 41. Number 4. pp. 621-44.

Cappelen, A., Fagerberg, J. and Verspagen, B. (1999) 'Lack of Regional Convergence'. In Fagerberg, J., Guerrieri, P. and Verspagen, B. (eds) *The Economic Challenge for Europe. Adapting to Innovation Based Growth* (Aldershot: Edward Elgar).

Commission of the European Communities (1973) *Report on the Regional Problems of the Enlarged Community*, COM (73) 550 def, Brussels

Danielzyk, R. (1998). *Zur Neuorientierung der Regionalforschung. Wahrnehmungsgeographische Studien zur Regionalentwicklung* Nr. 17, Oldenburg

European Commission (2001), *Second Report on Economic and Social Cohesion*. Luxembourg: OOPEC.

European Commission (2014) *Sixth Report on Economic and Social Cohesion*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Fagerberg, J. and Verspagen, B. (1996) 'Heading for Divergence? Regional Growth in Europe Reconsidered'. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 34, No. 3, pp.

Gaxie, D., Hube, N. and J. Rowel (2011) *Perceptions of Europe: A Comparative Sociology of European Attitudes*, ECPR Press, UK.

Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Polity Press, Cambridge

Hamm, B. (1982). *Einführung in die Siedlungssoziologie*. München: Beck

Hix, S. (1998) *Dimensions and Alignments in European Union Politics: Cognitive Constraints and Partisan Responses*, Working Paper Series in European Studies Volume 1, Number 3.

Hooghe L., (1998) *EU Cohesion Policy and Competing Models of European Capitalism*, in *Journal of Common Market Studies*, Vol. 36, No. 4, pp. 457-477.

Kinnunen, J. (2004) *The Dynamics of EU Cohesion Policy. The Structural Funds as a Vector of Change in Finland*. Centre of European Studies, Helsinki.

Läpple, D. (1991). *Essay on the Space. Towards a Social Understanding of Spatial Developments*, Discussion paper No. 19, Technical University of Hamburg, Hamburg.

Manzella, G. & Mendez, C. (2009) *The Turning Point of EU Cohesion Policy*. Report Working Paper, European Investment Bank.

McCann, P. (2015) *The Regional and Urban Policies of the European Union*, Edward Elgar Publishing.

Special Eurobarometer 346 /Wave73.3 'New Europeans', 2011, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_346_en.pdf

Stewart, K. (2003). *Monitoring social inclusion in Europe's regions*. In: *Journal of European Social Policy*, Vol. 13 (4), p. 335-356, London

The European Union Explained: Regional policy, Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2014, http://europa.eu/pol/index_en.htm; <http://europa.eu/!bY34KD>

Thielemann, E. (2002) *The Price of Europeanization: Why European Regional Policy Initiatives Are a Mixed Blessing*, *Regional and Federal Studies*, Vol.12, No.1, Spring 2002, pp.43-65, London: Frank Cass.